

Sjätte roten, tomt 54

Kvarteret Köpmannen

Artonde roten 1637–57h

Nionde roten 1657h–70

Vid slutet av Köpmangatans norra

sida och mellan Köpman- och Sillgatorna

Krigskontributionslistan 1675 för sjätte roten avslutas av en ”Gunne på Quarna”, vars patronymikon är okänt. Han betalade endast 16 öre. Han kan vara identisk med en *Gunnar Torstensson*, som av skulten den 30.8.1672 anklagades för att leva i kiv och träta med sin svärson Anders Eriksson. Gunnar Torstensson ville driva Anders Eriksson ur gården men denne hade kostat på pengar på svärfadern gård.

Denne Anders Eriksson kan vara den *Anders Eriksson, kronans besökare*, som 1676 står på ungefär samma plats i bakugnslängden. Han fick 18.8.1670 första uppbud på skraddaren Sven Korps gård, som han köpt för 77 rdr. Gällde 6.52: säljuppbud 19.1.1671.

Vid rätten den 26.1.1677 berättade *tullnären vid Nye Port Anders Biörnsson*, att hans tullbesökare Anders Eriksson dagen innan hade avhänt sig livet med en kniv hemma i sitt hus: han låg ännu i sitt blod.

En *förare under överste Leonard Ribbings Regemente Olof Bäfwerhielm* berättade sig vara skolkamrat med den döde Anders Eriksson. Eftersom Anders Eriksson nyligen hade varit i Skåne hade han gått till honom i avsikt att få höra nyheter därifrån. I Nye Ports tullstuga fick han veta, att Anders Eriksson var opasslig och därför stannat hemma. Olof Bäfwerhielm besökte därefter Anders Eriksson tillsammans med en annan *soldat Erik Flohult*. När soldaterna frågat Anders Eriksson hur det stod till hade han mumlat något om att ”ogjort var det ännu”. Sedan sade han ”med rent mål” åt pigan att tappa upp en dryck åt karlarna och se efter om nyckeln satt i dörren och sade, att han ville spy. Erik Flohult trodde, att Anders Eriksson höll på att dö och bad därför pigan att hämta *Peder Olofsson saltmålare* (köpte 8.43 1679) som bodde i samma gård. Denne berättade vid rätten, att Anders Eriksson hade varit sjuk och yr i huvudet sedan han kom från Skåne. Anders hade förfrusit tårna under resan och hade klagat över att han hade en sådan sveda i dem som om han låge i själva elden. Tjänstepigan Ingrid Jonsdotter vittnade om att Anders Eriksson hade yrat om att det fanns så många i rummet, som ville taga fast honom men där fanns inga. Slutligen hade Anders Eriksson i går morse sprungit upp ur sängen, klätt på sig och gått till *inspektör Skallroth*. När han kom tillbaka klagade han för sin hustru över att inspektorn hade tilltalat honom hårt och sagt, att det inte hade blivit något resultat av Anders Erikssons skånska resa i Skallroths ärende och att resan hade blivit dyr (Anders Eriksson hade ”för många penningar konsumerat”). Anders Eriksson bad, att hustrun skulle skicka de sju daler, som blivit över till inspektoren, ”fast han i själva verket inte hade en fyrk till övers”.

Skallrot hade sagt sig tillförene hållit Anders Eriksson ”för en klok karl men nu hade han annat förnummit”.

Anders Eriksson hade alltid varit ”stilla, from och levat vackert men efter återkomsten från Skåne hade han varit så huvudyr, att han icke hade kunnat göra tjänst vid tullen, ja, icke kunnat skrivas en sedel”.

Rätten beslöt, att man icke skulle förfara med Anders Eriksson som med andra överdådiga självspillingar, eftersom han hade tagit livet av sig av ”huvudsvaghet, kval och samvete”, som hade tagit hans förstånd. Han skulle därför föras till kyrkogården för att där begravas.

Många år senare, nämligen 1698, inlämnade Anders Erikssons änka Britta Gunnarsdotter, två suppliker till magistraten (bägge i EIIa:14). Hon berättade, att hon fortfarande var skyldig Sven Hansson Mjölnares barn och arvingar två års hyra sedan hon för 18 år sedan bodde i sal Anders i Ugglums gård (6.53), Då var ”Sven på Qvarna” förmyndare för dennes barn. Medan hon bodde i gården avhände sig hennes man livet. Strax därefter löskom ”Eldebrand näst väg (vägg?) intill hoos Een wid namn Arfwed Timmerman och således igenom samma brand blef mycket af det bästa ifrån mig stuhlit”, skrev Britta. Nu bodde Swen Sadelmakare i samma gård. Han berättade för myndigheterna var Britta hade gömt sig för Johan Tornberg, som krävde henne. Den 10.5.1683 hade fordringsägarna fått immission i Britta Gunnarsdotters halva tomt. Johan Tornberg var ”ordinarie edsvuren advokat” (se 29.2.1704. EIIa:17).

I sin nästa supplik, daterad 29.8.1698, berättade Britta Gunnesdotter, att hon hade bebott en halv tomt på Köpmangatan efter sina föräldrar (ovannämnde Gunne på Qvarna och hans hustru) och där haft ett ”stugehus”. För en två år sedan hade storslaktaren Sven Sadelmakare flyttat in i samma gård till sin mor och tagit Brittas lilla stuga och gjort en slaktarbod av den. Därför hade både han och hans mor lovat henne att ”härbärgera henne uppå en nattstuga”, som hon själv måste förfärdiga. Hittills hade hon bott i nattstugan men nu hade de hyrt ut nattstugan till annat folk. De ville alldeles driva ut henne och inte ens hyra ut nattstugan för pengar. De tillät inte henne att ta sin lilla stuga och sätta upp den i gården utan sade, att stugan var deras, eftersom den stått en aln eller två på deras del av tomten. Hon hade själv köpt timmer till gården.

Den nämnde Sven Sadelmakare, som alltså är identisk med Sven (Olsson) slaktare, erhöll möjligen aldrig burskap som sadelmakare. Han återfinnes icke i borgarlängderna som sådan men kallas borgare 1696 av slaktarämbetet (se nedan). I registraturen Ba:11 för den 14.7.1696 kan man läsa följande: ”Emedan här i staden är ett ordinarie slaktareämbete kan magistraten intet bevillia supplicanterna Ingeborg Olofsdotter och Sven Olsson deras begäran utan de förwijsas till Slaktarembetet att erfara om de med dess Consens kan inkomma, sedan de presterat prestanda.”

Tillåtelse för Sven Olsson att bli slaktare den 8.10.1696: ”Såsom Borgaren och invånaren här i staden Sven Olsson efter undfängen remiss till slaktaregillet har sig hoos bemälte Embete infunnit, och under en Embetessammankomst på amptzhuuset gjort sitt mästarestycke, sig derpå med Embetet wederbörligt förenat och alle wederbörliga prestanda presterat etc.” Enligt registraturen fick han burskap som slaktare först 4.5.1703.

En slaktareämbetets supplik, exhiberad 30.19.1702 (EIIa:16) riktad mot en av deras ämbetsbröders änka hustru Ingrid Måns slaktares och hennes nye man en besökare vid Drottningporten. undertecknas bland flera andra av Sven Olsson Hogh (Högh?). Om denne är identisk med Sven Sadelmakare skulle detta kunna innebära, att Sven Olsson var identisk med en son till Olof Börge i Högen och hans änka Emerentia. Emerentia Olof Börge och Sven Olufsson pantsatte 14.9.1694 en gård, som låg på Köpmangatan mellan hustru Ingeborg Arfweds i väster och hustru Ingeborg Daniels i öster. Den 10.5.1698 (AIIb:4) omtalas, att Emerentia Olof Börge son Sven Olufsson Högen hade lånat pengar av hustru Ingeborg Arfwedsdotters dotter Kerstin Olufs fäder-

ne men icke återbetalt skulden i rätt tid. Emerentia hade därför lovat, att Sven Olufsson skulle flytta ur gården och bereda plats för Ingeborg Arfwedsdotter nästkommande Mikaelidag. – Det verkar därför fullt rimligt, att det var samme Sven Olufsson, som den 4.4.1699 lånade 20 rdr courant av Herr Lars Liedgren för att köpa och uppbygga en stuga för sig vid vallen på Köpmangatan.

Fiskalen Jonas Styfwert vände sig den 18.3.1698 mot borgaren och slaktaren Sven Sven Olufsson ang. en livrékappa, som dennes hustru mottagit i pant av en soldat under Kap. Brauns Comp. Oluf Snapp.

Slaktaren bad om nåd för sin hustru, som icke kände till Kungl. Maj:ts allernådigste plakat i dylika ärenden. Hon skulle i enlighet med dom deb 18.5.1696 i stället för tre gånger gatlopp, som förpantaren måste löpa, undfå 10 slag av ris vid rådstugudörren, vilket ”den Edle Magistratens närmare skärskådande hemställes”.

Sven Olufsson klagade den 20.12.1698 över att han inte hade varit medveten om att den gården, som han flyttat in i medförde ett så dåligt rykte, så att han med hustru och barn blev ”föraktade, förvitta och förkastade”. Folk som förut hade arbetet hos honom hade dragit sig undan etc (EIIa:14).

Den 1.7.1701 lagbjöd befallningsman Mårten Borg Sven Olufsson slaktares hus och gård öster vid vallen och Drottningporten för skuld. Enligt årshandlingarna 10.2.1702 (EIIa:16) hade Anders Fagg på advokaten Henrik A Holmers begäran varit hos slaktaremästare Sven Olsson och uppsagt honom från hus och gård belägen vid vallen vid Nye Port. På grund av befallningsmannen Matts (läs Mårten) Borgs skuldfordran borde Sven Olofsson till Påsk inrymma denne gården.

Men Sven Olofsson slaktare bodde kvar ännu 1720. För gården lämnas 1715 värden varken för hus, tomt eller lösören. Detta gäller också två andra gårdar ägda av resp. Jöran Spore (Spåhre) och Jon Holm (Gården 1714 kallad ”Vaktmästarens gård på Elfsborg”). I denna 1715 års skattningsslängd redovisas de vid Köpmangatans norra sida vid östra vallen liggande tomterna först, icke som vanligt sist i längden. Dessa tre gårdar liksom ytterligare tre låg där på ”fästningens grund” och alltså sannolikt litet spridda där vid gatans förlängning över fästningsmarken. Ett par av gårdarna förs först till sjunde, sedan till sjätte roten och sägs ligga emellan Köpmans- och Sillgatorna.

Sven Olofsson slaktare betalade 1717 en kontribution av 4,16 d smt – förvånansvärt mycket för de fattiggårdar det rörde sig om här på fästningsgrunden. Ingen hustru nämndes. Där bodde också Jacob Udbergs fattiga änka Maria Svensdotter.

1725 har Lars Andersson slaktare övertagit gården. 1635–37 omtalas hans änka.

Före 1745 har färgaren Axel Häger inflyttat här. Han förefaller att ha bedrivit sin rörelse i blygsammare skala än hans fyra samtida färgarekolleger. Han började sin verksamhet som klädesfärgaregesäll hos Abraham Dahlgren (9.17) och tycks ha specialiserat sig som silkesfärgare.

Om Axel Häger skrev Göteborgs magistrat den 8.6.1743 till generalen och landshövdingen Stobeë (Ba:49). Kapten von Krakewitz hade påstått, att färgaren Axel Häger borde vara förfallen till krigstjänst. Magistraten har hört färgaren, som bilagt åtskilliga attester från kunder, som intygat, att han färgat många varor till deras nöje. Enligt magistraten kände den inte till någon annan här i staden som kunde färga sidentyger än denne Häger, varför han var oumbärlig för staden. Magistraten hade därför 1739 tagit honom under sin ”pretention” (protection, beskydd). Därefter hade han uppskrivits i taxeringslängden samt i följe av samma års manufakturprivilegier befriats från

all kunglig kontribution. – Axel Häger krävde 17.12.1739 sin svåger skomakaremästare Oluf Smitt (EIIb:21).

”Gamle mannen Axel Hägers änka” omtalas 1770–85 9.37 (kv Enigheten). Se också redogörelse för stadens färgare i samband med *Bismarck* 10.3 (Kv. Klädespr.)

Av de sex gårdar på fästningens grund, som 1717 års upphandlingslängd uppräknar i sjätte roten försvinner före 1720 *vaktmästaren Petter Gillbergs* (*En f.d. soldat Pehr Gillberg*, om det nu var samme person, ägde 1737–53 4.76 1/2 Otterhälleberget.) De återstående ägarna var

1) *fyrverkaren Jürgen Spåre*, vars änka omtalas 1725–37 och kallas utfattig 1730. *Underbrandmästare Petter Raddes* änka var ägare åtminstone 1735–37 (testamente mellan Petter Radde och *Catarina Svendsdotter* den 9.9.1728). Efter henne övertages gården av *avskedade soldaten Anders Fägersten*. Den 23.10.1747 företogs bouppteckning efter f.d. soldaten vid garnisonsregementet avlidne Anders Fägersten. Han efterlämnade en liten gammal gård bestående av stuga, kök, en liten kammare och vedbod på Larmgatan vid vallen norr om Drottningporten värd 120 d smt. En son i hans första äktenskap var *tunnbindaregesällen Anders Fägersten*. Hans änka *Catharina* ägde gården 1750. Näste ägare var *avskedade soldaten Anders Hellman*, före 1770 efterträdd av sin änka, som var kvar 1775,

2) I en gård, som kallas ”vaktmästarens gård på Elfsborg” bodde som åbo 1714 *Jon Holm*, som 1717 anges som ägare och som *vallsättare av artilleriet*. Han bodde där tillsammans med sin hustru *Elin Börgesdotter*. *Fortifikationstimmermansänkan Elin Jürgensdotter*, betecknad som fattig, *avskedade soldaten Johan Schröder* med hustru *Marit Jacobsdotter* och fattiga *soldathustrun Elin Bengtsdotter*. Gården kallas 1720 *Lars Håkansson*s hus och hade 1725 övertagits av *borgaren Nils Appelberg*. Denne, som var född cirka 1690, fick burskap som timmerman 27.10.1722, – Hos honom bodde 1725 en borgare *Jon Eckling* och 1730 stadstimmermannen *Lars Torsson*.

Att det var Nils Appelberg, som övertog gården, sammanhänger med att han var måg till skomakaren Lars Håkansson (se 6.33 och 6.53), vars bakgård detta bör ha varit. Nils Appelbergs första hustru *Catharina Larsdotter Lund* kallas i bouppteckningen 3.3.1730 felaktigt *Brita*, vilket var namnet på hennes syster, gift med *Nils Holm*. Det förefaller som om systrarna var dotterdöttrar till *Anders Ersson i Ugglum* – deras mor hette *Ingeborg Andersdotter*. En syster var gift med *Nils Björnsson vid Lärjeholm*. Enligt bouppteckningen 1730 ägde Nils Appelberg hus och tomt på ”konungens plats” mellan Sill- och Köpmangatorna, värda 150 d smt. Efter första hustruns död gifte Nils Appelberg om sig med *Maja Greta Larsdotter*. 1731 köpte han gården 1.4 på Vallgatan. Han var 1738 stadens brandmästare och ägde på 1750-talet tobaksplantage på Stampen.

I sin memorial av den 4.12.1733 skriver Bengt Wilhelm Carlberg följande om de gårdar som ägdes av ”Nr 63 Borgaren Lars Anderssons änka, nr 64 fyrverkaren Spåres änka, nr 65 båtekarlen Sven Jönsson och nr 66 regementsväbeln Gilius Tillman: desse personers platzar ligga af Gorgen af Bastionen Johannes Rex och således på fästningens grund och jag har min dhel intet seer at dhe med Tomtöhren beläggas. Men som Kongl FästningsCommissionen wid dess härwarande intet yttrat sig om desse huusens borttagande utan allenast i deras betänkiande öfwer fästningen och dess 31 § tahlit om de huusen, som på denna trachten inkrächtat utan stadslíneen men intet i annor afsicht än att deras portar och dörrar emot Wallen skulle igenslutats, altså underställes till Edle Högt-de Magistratens egit ompröfwande huruwijda desse platzar kunne med Tomtöhren beläggas eller intet.”

Av ovanstående memorial att döma hade en av gårdarna 1733 övertagits av båtekarlen Sven Jönsson (ej i borgarlängd). 1735 års tomtöreslängd talar om en *borgare Nils Winberg* (likaså okänt burskapsdatum), som 1737 hade överlämnat gården till *soldaten Erik Fröberg*. Bouppteckningen efter f.d. soldaten Erik Fröberg den 12.10.1758 visade, att han efterlämnade *änkan Annika Andersdotter* och en liten och mycket förfallen stuga på Larngatan på ofri grund norr om Drottningporten, värd 50 d smt. Hans kusiner var: avlidna *Margareta Dahlström*, som varit gift med avlidne *skomakaren Anders Skåning*, samt avlidne *vågmästaren i Åmål Lars Ammelberg* (barn *borgaren i Åmål Jonas Ammelberg*, *rådman Johan Dahlbecks hustru Christina*, *hattmakare Otto Aschenstedts hustru Brita*) samt slutligen *Catarina Andersdotter*, avliden före 1758 (barn *byfogden Daniel Börgesson* och *skutebåtsman Jacob Börgesson*) Se Berg (II:3–4, 376). Erik Fröbergs änka Annika Andersdotter ägde gården 1760 men hade 1765 avlösts av *soldaten Sven Pihl*, som kvarstår i tomtöreslängden 1775.

3) Sedan följer en gård, som av allt att döma är densamma som 1710–1717 redovisades sist i sjunde roten. Den ägdes enligt 1710 års tomtöreslängd av *Engela Schwartzkopf*. Engela Schwartzkopf gifte sig 6.3.1681 i hemmet med *Erik Andersson* (kan vara den som begravdes i Gustavi 19.11.1698), En murmästare Erik Andersson anklagade en gång Jöns Lind för ovänskap, slagsmål och svärjande.

Inför omgifte 3.3.1701) med *murmästaren Jöns Larsson* avvittrade Engela sina sex barn. (bou 1696:526) Hon kallades då ”Engela Johan Schwartzkopf” och hade ingenting att dela med barnen. (Om hennes far *Johan Schwartzkopf* – en tid kallad mäklare, som drunknade i hamnen 1684 vid 60 års ålder (begr. 5 nov s.å.) – se 7.75 och 1696 8.44.)

1715 bor Engela Schwartzkopf tillsammans med sin måg *Johan Schultz*, vars hustru 1717 kallas *Elsa Eriksdotter*. Då benämnes Engela fattiga murmästareänkan E. S. Hennes tomt värderades 1715 till 40 d smt och Johan Schultz lösöre till 50 d smt. 1720 upptages gården i sjätte roten som ägd av Engela Schwartzkopf. Engela Schwartzkopf begravdes i Christine församling den 27.3.1723, varefter gården övertogs av ”fänrikskan Elsa Schwartzkopf”, som 1725 års tomtöreslängd kallar henne.

Man kan ju föreställa sig – ehuru bevis saknas – att Elsa Eriksdotter gifte om sig med *fältväbeln Gilius Tillman*, som hade övertagit gården 1730. I en supplik 1744 (EIIb:32, 24.7.1744) begärde Gilius Tillman att få bli stadsvaktmästare. Han hade sedan 1712 ”varit engagerad i Kungl. Maj:ts krigstjänst och därunder vid tvenne uti Norrige så väl som flere Commenderingar under då varande krig som regementsväbel sedan 1730 förrättat de sysslor, som garnisonsregementet befallt men också sådana som stadens invånare begärt av honom.”

Efter Tillman följde före 1765 *föraren Hagmans änka*. Hon var försvunnen från tomtöreslängderna 1770.

Denna gård eller den här nedanför beskrivna övertogs av *korpralen vid Gyllengrantiska Regimentet Johan Hindrik Bonckert (Bunchers)*, gift *Ingrid*. Han nämnes i tomtöreslängderna här i sjätte roten 1770–75. Den 1.9.1777 pantsatte han sitt nybygge på Otterhällan till segelfabriksintressenterna.

4) Liksom föregående gård redovisades tidigare en gård, som 1717 i sjätte roten tillskrives *Hans (Olufsson i Boköhns* fattiga änka, fram till 1715 i sjunde roten (se 7.1).

1717 års upphandlingslängd omtalar Hans i Boköhns änka son bosatt i gården tillsammans med mågen *enrollerade Anders Eriksson* och dennes hustru *Ingrid Andersdotter*. Mågen bör vara den

Anders Ersson båtsman, som svarade för en av gårdarna på fästningens grund 1720 men 1725–30 är det åter Hans i Boköhns änka *Margareta Andersdotter*, som svarar för avgifterna. Hon var kanske den hustru *Margareta Andersdotter* som ville enligt inventarium 13.11.1730 ”emot 100 års ålder på sin sotesäng” testamentera sin egendom till sin *systerdotter Margareta Pehrsson* och hennes man *Anders Svensson* samt brorsonen Anders Andersson och systersonen avlidne Olof Börgessons omyndige son i Bläsebo. Hon ägde bl.a. en liten gård på Sillgatan mellan köpmannen Torsten Edgren och timmermannen Arvid Johansson. Systerdottern och hennes man fick gården värd 182 d smt (se Berg II:1–2, 60). Enrollerade båtsmannen Arvid Johansson är skriven 7.1 1705–20.

Torsten Edgren bodde 6.53 1720–33: ärvd efter fadern Anders Mikaelsson, som köpt den av Lars Håkansson Lund. Gården torde motsvara just 6.54 liggande vid Larmgatan mellan Sill- och Köpmangatorna.

Margareta Andersdotter har 1735 efterträtts av *drängen Olof Larsson*, som möjligen är identisk med den *stadsfiskare*, som får burskap samma år den 3 juni. Redan 1737 har nämligen ”borgaren” Olof Larssons änka övertagit gården.

Den 17.3.1738 företogs bouppteckning efter avlidne borgaren Olof Larsson. Han ägde ett litet hus på tvärgatan vid vallen mellan Köpmans- och Sillgatorna, värd 180d smt. Hans hustru *Maria Pehrsson* hade senast 1745 gift om sig med *fortifikationsvallmästaren Olof Olofsson Frisch*.

Omkring 1759 köpte volontären vid Kungl. Hessensteinska Regementet Carl Swanberg av f.d. vallsättaren Olof Frischs änka Maria ett på hörntomten åt Sillgatan (vid vallen överstruket) beläget litet gammalt hus stående på hälften av denna tomt åt vallen.

Den nye ägaren *Carl Swanberg* skrev i maj 1761 (EIIb:99, 27.5.1751) att så snart *handskmakaren mäster Magnus Ahlberg* hade underrättats om att Carl Swanberg var sinnad att få påbygga och reparera, om icke alldeles från grunden ånyo uppdraga sitt åt Köpmansgatans larmgata belägna hus, så att det till höjd och godhet skulle tävla om företrädet med Mäster Ahlbergs (se 7.1), så hade den åtrån fallit på Ahlberg att vilja till sig lösa denna Swanbergs fasta egendom. Som huvudsakligt skäl anförde Ahlberg, att Swanbergs hus var mindre än Ahlbergs och följaktligen eldfångare.

Ahlberg hade flera gånger hembjudits huset, när Swanberg för mer än två år sedan tillhandlade sig det. Nu hade priset på fast egendom stigit ovanligt högt. Ahlbergs hus låg i sjunde roten men Swanbergs i sjätte. Ahlberg betalade grundlega, Swanberg ingen.

Swanberg fick tydligen avstå sin gård, ty 1665 är det handskmakare Magnus Ahlberg, som betalar gårdens brandavgift. 1770 är gården försvunnen ur tomtöreslängderna (om det ej är den av Bonchert ägda)

I 1785 års tomtöreslängd förekommer icke någon av gårdarna i sjätte roten ”på fästningens grund”.